

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВИМ
ШАХРАЙСТВАМ**

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів усіх спеціальностей
другого (магістерського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2020**

УДК 347.73(07.034)

П83

Укладач С. В. Юшко

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.

Протокол № 2 від 30.08.2019 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Протидія фінансовим шахрайствам [Електронний ресурс] :
П83 методичні рекомендації до практичних завдань для студентів усіх спеціальностей другого (магістерського) рівня / уклад. С. В. Юшко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 47 с.

Подано методичні рекомендації до роботи на семінарських заняттях із навчальної дисципліни, призначені для набуття навичок у виявленні та протидії фінансовим шахрайствам у банківській сфері та сфері страхування, діяльності підприємств реального сектора економіки й бюджетно-податковій сфері.

Рекомендовано для студентів усіх спеціальностей другого (магістерського) рівня.

УДК 347.73(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2020

Вступ

Навчальна дисципліна "Протидія фінансовим шахрайствам" належить до циклу навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки, які формують знання і вміння, необхідні випускникам для успішної роботи на керівних посадах фінансово-економічних служб у різних сферах і галузях економіки, оскільки дає знання про сучасні можливі зловживання у процесі розподілу грошових коштів, із метою формування централізованого та децентралізованих фондів за сферами й ланками фінансової системи країни.

Перевагами навчальної дисципліни є те, що вона формує уявлення не тільки про можливі форми фінансових шахрайств і методів їхньому запобіганню, а є орієнтованою на формування знань та умінь щодо фінансового моніторингу і використання основних норм нормативно-законодавчої бази з регламентування фінансових шахрайств в Україні: резидентів та нерезидентів.

Особливе місце в ході вивчення навчальної дисципліни "Протидія фінансовим шахрайствам" належить семінарським заняттям, на яких відбувається закріплення теоретичних знань, здобутих на лекціях та у процесі самостійної роботи над цією навчальною дисципліною. Семінарське заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів, презентації, зустрічні запитання один для одного.

Метою проведення семінарських занять є формування у студентів цілісної системи знань із практики наявних фінансових шахрайств у сфері оподаткування, кредитно-депозитної галузі, страхування, валютних операцій, операцій із фінансовими активами, із метою попередження про адміністративну, фінансову та кримінальну відповідальність щодо покарання, правильної поведінки під час виявлення й оперування нормативно-законодавчими нормами фінансового права в галузях і сферах фінансової системи.

Запропоновані методичні рекомендації до практичних завдань будуть сприяти належному опануванню базових питань навчальної дисципліни, набуттю навичок у практичному використанні здобутих знань, формуванню системи компетентностей щодо виявлення ознак шахрайських дій із боку окремих осіб чи груп осіб та запровадження ефективних способів протидії їм.

Методичні рекомендації до роботи на семінарських заняттях

Тема 1. Сутність шахрайства та його ознаки

План семінарського заняття 1

1. Основні підходи до визначення шахрайства.
2. Шахрайство в нормативних актах України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз. Тлумачення сутності та визначення характерних ознак.
3. Особливості шахрайства як специфічної форми злочину.
4. Мотивація шахрайства.
5. "Трикутник шахрайства" та його варіації в сучасних умовах.
6. Характеристика основних форм та видів шахрайської діяльності.
7. Сутність і природа фінансових шахрайств.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

У ході дослідження основних підходів визначення шахрайства слід звернути увагу на етимологію терміна "шахрайство", назвати наявні підходи до трактування цієї категорії. Характеризуючи тлумачення шахрайства в нормативних актах України та зарубіжних країн варто не лише навести визначення цих категорій, а й зробити порівняльний аналіз, назвати спільні та відмінні підходи, що мають місце під час характеристики цього терміна.

Шахрайство як специфічна форма злочину має притаманні їй специфічні ознаки: повторюваність, здійснення за попередньою змовою групою осіб, використання шахрайських прийомів. Варто зупинитися на цих ознаках та охарактеризувати їх.

Вивчаючи можливі мотиви шахрайства потрібно мати на увазі, що мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Своєю чергою, мета – це уявлення про бажаний

результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння. Мотив і мета як психічні ознаки характерні для будь-якої свідомої вольової поведінки людини. У їхній основі лежать потреби, інтереси людини. Потрібно назвати та охарактеризувати можливі мотиви, які спонукають до шахрайства.

Розглядаючи поняття "трикутник шахрайства" потрібно назвати обставини, що обумовлюють учинення шахрайств. Окремо потрібно зупинитися на впливі фінансового тиску, тиску вад та згубних звичок, тиску, пов'язаного з роботою.

Потрібно вміти називати й характеризувати основні форми та види шахрайської діяльності: шахрайство в ході угод купівлі-продажу, циганський гіпноз, ігрове шахрайство, шахрайство на ринку цінних паперів, шахрайство у сфері вексельних відносин, шахрайство у сфері обігу житла, шахрайство у сфері страхових послуг, шахрайство у сфері працевлаштування, інвестиційне шахрайство, інтернет-шахрайство, шахрайство з використанням "ляльки", фармазонство та ін.

Окремо слід зупинитися на питанні сутності та природи шахрайств, пов'язаних із фінансами та грошима, – фінансових шахрайствах, назвати відмінні риси та характерні ознаки цього виду шахрайств, описати сфери, де вони можуть бути вчинені.

У межах семінарського заняття 1 студенти розподіляються викладачем на дві групи: студенти кожної з груп по черзі ставлять запитання своїм опонентам. Результати роботи оцінюють за кількістю поставлених кожним студентом запитань та наданих правильних відповідей.

Рекомендована література до семінарського заняття 1:

основна: [1; 5]; додаткова: [19; 20; 51; 63; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Визначення видів тиску, що можуть примусити людину піти на шахрайство.

Викладач роздає студентам аркуші паперу розміром 5×10 см та пропонує у рейтинговому порядку записати можливі види тиску на людину. На виконання цієї роботи виділяють не більше від двох хвилин, після чого учасники тренінгу шифрують картки з відповідями та обмінюються ними між

собою. Далі викладач пропонує студентам ознайомитися з інформацією на картках і висловити свою позицію щодо думки іншого студента. Після презентації інформації з усіх карток студенти обговорюють запропоновані думки та відкритим голосуванням обирають найкращу з них. Оголошують шифр картки, думка наведена у якій набрала найбільше голосів.

Завдання 2. Особа шахрая та його психологічний портрет.

Викладач розподіляє студентів на три – п'ять груп (залежно від кількості студентів у групі) та на розданих аркушах паперу розміром 5×10 см пропонує у двох колонках зафіксувати риси характеру шахрая: у першій колонці зазначити негативні риси, у другій – позитивні риси. На виконання цієї роботи виділяють не більше від чотирьох хвилин, після чого учасники тренінгу шифрують картки з відповідями та обмінюються ними між собою. Далі викладач пропонує студентам ознайомитися з інформацією на картках і висловити свою позицію щодо думки студентів іншої групи. Після презентації інформації з усіх карток студенти фіксують на дошці риси характеру шахрая, названі більшістю студентів. Таким чином, колективним голосуванням формують психологічний портрет шахрая.

Завдання 3. Особа постраждалого та його психологічний портрет.

Роботу виконують за алгоритмом завдання 2, її результатом є формування позитивних та негативних рис характеру потенційної жертви шахрая.

Завдання 4. Визначення найбільш цікавих (складних, неочікуваних, нових, важливих, незрозумілих тощо) аспектів теми "Сутність шахрайства та його ознаки".

Завдання виконують наприкінці заняття. Студентам пропонують подумати та визначити аспекти розглянутої теми, які найбільше їм запам'яталися. Після цього студенти по черзі виходять до дошки та фіксують на ній цю інформацію. Далі відбувається обговорення поданих думок, пошук однакових, близьких та оригінальних бачень.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте наявні визначення терміна "шахрайство". Які з них, на вашу думку, найбільш повно відображають сутність цього поняття?

2. Як і якими нормативними документами визначено сутність шахрайства в українському законодавстві?
3. Порівняйте трактування сутності шахрайства законодавчими актами різних країн світу.
4. Розтлумачте зміст шахрайства у вузькому та широкому розумінні цього слова.
5. Назвіть кваліфікаційні ознаки шахрайства, визначені Кримінальним кодексом України.
6. Визначте місце шахрайства серед інших злочинів проти власності.
7. Розкрийте об'єктивний та суб'єктивний боки шахрайства.
8. Обґрунтуйте психологічну складову злочинних діянь.
9. Назвіть та охарактеризуйте основні форми шахрайства.
10. Наведіть приклади сучасних видів шахрайства, зокрема фінансових шахрайств.

Тема 2. Фінансові шахрайства в банківській сфері та способи протидії їм

План семінарського заняття 2

1. Поняття шахрайства, учинюваного у банківській сфері.
2. Основні підходи до класифікації шахрайств у банківській сфері.
3. Мотиви та способи реалізації шахрайських дій працівниками банківської установи.
4. Особливості вчинення шахрайств банківськими працівниками в окремих підрозділах банківської установи.
5. Способи протидії шахрайствам із боку працівників банку.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають з'ясувати сутність шахрайств, які вчинюють у банківській сфері. Для цього потрібно дати визначення шахрайства як такого,

фінансового шахрайства та шахрайства у банках, знайти відмінності між ними; визначити коло осіб, які можуть бути шахраями.

Для кращого усвідомлення сутності шахрайства в банківській сфері доцільно здійснити їхню класифікацію. Водночас потрібно ознайомитися з наявними авторськими класифікаціями, виявити відмінності між ними, назвати основні ознаки, за якими здійснюють класифікацію, зокрема: причини детермінації, середовище маніпуляцій, ступінь охоплення, сфера виникнення, напрями маніпуляцій, спосіб заволодіння фінансовими ресурсами, кількість учасників, причетність осіб, новизна здійснення, механізм впливу, місце вчинення, ступінь небезпеки впливу тощо.

Окремо потрібно дослідити мотиви вчинення злочинів. Під час розгляду цього питання необхідно вміти називати мотиви відповідних груп шахраїв: працівників банківської установи, клієнтів, менеджерів та керівників банку. Потрібно приготувати приклади реальних шахрайств у банківській сфері, описати механізм їхньої реалізації.

Необхідно вивчити основні способи, що можуть бути застосовані керівництвом банківських установ задля убезпечення від можливих незаконних дій працівників банків.

У межах семінарського заняття 2 студентів розподіляють на групи по три особи. Двоє студентів задають один одному питання та відповідають на них, третій студент виконує роль судді та оцінює їхню роботу. Надалі ролі змінюють. Викладач контролює загальний процес роботи.

Рекомендована література до семінарського заняття 2:

основна: [1; 5]; додаткова: [23; 35; 38; 39; 42; 47; 72].

План семінарського заняття 3

1. Шахрайства в банку з боку власників і керівників: основні мотиви та найпоширеніші прийоми здійснення.

2. Шахрайства клієнтів банку та основні підходи до їхньої реалізації.

3. Сучасні форми шахрайства в банківській сфері, учинювані третіми особами.

4. Наслідки шахрайств у банківській сфері.

5. Складові ефективної політики запобігання шахрайству.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Студенти мають з'ясувати особливості вчинення шахрайств власниками та керівниками, назвати основні мотиви й охарактеризувати найпоширеніші прийоми їхнього вчинення. Потрібно приготувати приклади реальних шахрайств у банківській сфері, описати механізм їхньої реалізації.

Слід ознайомитися з основними прийомами, які застосовують шахраї-клієнти банків. Окрему увагу приділяють способам шахрайського отримання кредитів. Необхідно зупинитися на питаннях фальсифікації документів, використання фіктивних підприємств, застосуванні "дутих" застав, зловживаннях у разі використання банківських гарантій та порук.

Необхідно опанувати базові засади шахрайств із банківськими картками, розкрадання з використанням електронно-обчислювальних машин, телекомунікаційних та комп'ютерних інтернет-мереж та систем. Потрібно з'ясувати сутність понять скімінгу, кеш-трепінгу, кардінгу, фішингу, відрізнити дані терміни один від одного.

Потрібно підготувати опис основних, найбільш вагомих наслідків шахрайств у банківській сфері, звернути увагу на можливі втрати та збитки для окремих осіб (фізичних чи юридичних), акціонерів банку, держави та суспільства загалом.

Студенти мають підготувати витяги з політики запобігання шахрайствам, чинних в окремих банках. На підставі цієї інформації потрібно виділити мету, завдання та об'єкти такої політики.

У межах семінарського заняття 3 після проведеного опитування студентів поділяють на чотири групи за такими ролями: власники банку, працівники банку, клієнти банку, менеджери банку. Завдання кожної із груп – підготувати приклади можливих зловживань та запропонувати способи убезпечення від них.

Рекомендована література до семінарського заняття 3:

основна: [1; 5]; додаткова: [23; 35; 38; 39; 42; 47; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Тлумачення термінів, що описують різновиди шахрайств у банківській сфері.

Викладач у довільному порядку роздає студентам картки із зазначенням термінів, які описують потенційні різновиди шахрайств у банківській сфері. До переліку таких термінів доцільно внести: 1) скімінг; 2) трапінг; 3) фантом; 4) шатер; 5) шимінг; 6) трешинг; 7) фармінг; 8) фішинг; 9) вішинг; 10) смішинг. Завданням студентів є відшукати інформацію щодо запропонованого різновиду шахрайства (протягом 5 – 7 хв.) та коротко (у межах 1 – 2 хв.) надати повідомлення про такий вид злочину аудиторії. Після цього кожний доповідач готує запитання за наведеною ним інформацією та фіксує його на аркуші паперу розміром 5×10 см, зазначаючи на зворотному боці такого аркушу шифр із довільно вибраних чотирьох цифр. Викладач збирає сформовані студентами картки із завданнями та розподіляє між студентами для подальшого виконання. Надалі студенти по черзі дають відповіді на поставлені запитання перед аудиторією. Результати виконання завдання оцінює викладач та студент, який сформував запитання.

Завдання 2. Рольова гра. "Моделювання поведінки в разі зустрічі з шахраями".

Студентів розподіляють за групами. Кожна група готує коротку презентацію можливої зустрічі з шахраями у сфері банківської діяльності в різноманітних ситуаціях, наприклад, під час використання платіжних карток, розрахунково-касового обслуговування, обміну грошових знаків, укладання кредитних та депозитних договорів тощо. Основними дійовими особами презентації, яку подають у формі гри, будуть шахрай (шахраї) та пов'язані з ними особи, потенційна жертва (жертви) шахраїв. Студенти пропонують одну із ситуацій, яка може трапитися в реальному житті. Підготовлені презентації студенти демонструють перед аудиторією. За результатами перегляду презентацій відбувається обговорення та формують перелік заходів протидії шахраям та їхнім незаконним діям.

Завдання 3. Захисні елементи банкнот валют країн сучасного світу.

Викладач називає та характеризує основні захисні елементи української гривні, серед яких: водяний знак, захисна стрічка, рельєфні елементи, суміщений малюнок, райдужний друк, антисканерна сітка, кодоване латентне зображення, мікротекст, знак для сліпих, видимі захисні

волокна, невидимі захисні волокна, флуоресцентний номер, магнітний номер, прихований номінал, флуоресцентний друк, високий друк, орловський друк. Надалі студентам пропонують самостійно вибрати одну з валют або одну з банкнот валют будь-якої країни та підготувати презентацію щодо запроваджених державою-емітентом елементів їхнього захисту. Кожна презентація закінчується запитанням доповідача до слухачів за вибраною ним формою (дати відповідь "так" чи "ні", дати власне бачення за запропонованою проблемою, тестове завдання тощо). За результатами подання презентацій слід назвати захисні елементи валют, які найбільш широко використовують уряди країн у процесі виготовлення національних грошей.

Завдання 4. Заходи безпеки під час використання банківських продуктів.

Банківські установи приділяють велику увагу боротьбі з потенційними шахраями, піклуючись про безпеку коштів клієнтів. Одночасно й від клієнтів потребують дотримання низки правил, серед яких, зокрема, тримання в секреті ПІН- та CVV-кодів банківських карток, використання надійних паролів, підтримка постійного контакту з обслуговчим банком, використання лімітів на зняття коштів готівкою, використання послуги SMS-банкінгу для отримання повідомлень на мобільний телефон про здійснені операції з банківськими картками тощо. Студентам пропонують в індивідуальному порядку ознайомитися із заходами безпеки, рекомендованими окремими банками для використання їхніми клієнтами. Як приклади пропонується скористатися рекомендаціями, поданими на офіційних сайтах ПриватБанку, Діамантбанку, А-банку чи будь-якого іншого банку за вибором студента. На виконання цієї роботи виділяють до 10 хв. Безпосереднім завданням студента є розподіл заходів безпеки на дві групи: 1) відомі для дослідника заходи безпеки на момент ознайомлення з рекомендаціями та 2) нові, невідомі заходи безпеки із запропонованих банками переліків. Після спливу відведеного часу студенти по черзі виходять до дошки та в лівій її частині фіксують по одному із заходів безпеки, уже відомому їм раніше. На цьому етапі одночасно з'ясовують загальний відсоток студентів, яким відомий названий захід. За кожним із таких заходів відбувається обговорення, визначається його обґрунтованість, доцільність та складність дотримання. Надалі студенти повторно

виходять до дошки та у правій її частині фіксують заходи безпеки, про які вони дізналися у процесі роботи на занятті. Одночасно з'ясовують відсоток студентів, яким відомий такий захід. За кожним із заходів також відбувається обговорення, визначають його обґрунтованість, доцільність та складність дотримання. За результатами цієї роботи після підсумовування загальної кількості заходів безпеки під час використання банківських продуктів кожний студент на аркуші паперу розміром 5×10 см зазначає дві цифри: перша – кількість раніше відомих для нього заходів безпеки; друга – кількість заходів безпеки, яких він дійсно дотримується серед йому відомих. Після збирання аркушів з інформацією та її опрацювання визначають два показники: 1) рівень попередньої обізнаності студентів із заходами безпеки під час використання банківських продуктів; 2) рівень дотримання студентами заходів безпеки під час використання банківських продуктів.

Контрольні запитання

1. Визначте особливості скоєння шахрайств у банківській сфері.
2. Яка із класифікацій учинення шахрайств у банківській сфері є, на вашу думку, найбільш виваженою?
3. Назвіть осіб, що потрапляють у зону ризику за умови шахрайських дій у банківському секторі.
4. Опишіть основні тактичні прийоми протидії касово-розрахунковим шахрайствам.
5. Які причини призводять до шахрайства із платіжними картками?
6. Назвіть елементи системи захисту інформації платіжних карт в Україні.
7. У чому полягають завдання Департаменту кіберполіції Національної поліції України у сфері електронної комерції та господарської діяльності?
8. Визначте основні способи шахрайського отримання кредитів.
9. Розтлумачте сутність понять "кардінг" та "клієнт".
10. Визначте мету та завдання політики запобігання шахрайству банку.

Тема 3. Фінансові шахрайства у сфері страхування

План семінарського заняття 4

1. Шахрайства у сфері страхування: сутність та особливості здійснення.
2. Імовірні мотиви вчинення шахрайських дій із боку окремих учасників страхового ринку.
3. Основні способи вчинення шахрайств страховиками та працівниками страхових компаній.
4. Основні підходи до вчинення шахрайств страхувальниками.
5. Способи протидії шахрайствам, учинюваним у сфері страхування.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають з'ясувати сутність страхового шахрайства. Для цього попередньо необхідно розібратися з такими термінами, як: страховик, застрахована особа, страхувальник, страховий випадок, страхова подія, страхова премія. Необхідно охарактеризувати особливості шахрайських діянь саме у сфері страхування з урахуванням стадій розвитку страхового ринку. Окремо слід охарактеризувати потенційних учасників страхового ринку (страхові компанії, страхові посередники, страхувальники, професійні оцінювачі ризиків і збитків) та дати їм характеристику.

Слід з'ясувати мотиви здійснення страхових шахрайств кожним із суб'єктів страхової сфери: страховиками, страхувальниками, страховими посередниками. Студенти мають підготувати короткі повідомлення про можливі способи вчинення шахрайств із боку страховиків та працівників страхових компаній. Ця інформація має містити приклади як по вітчизняному страховому ринку, так і закордонну практику. Окремо слід зупинитися на особливостях здійснення шахрайств за окремими видами страхування (страхування майна, автострахування, страхування життя і здоров'я тощо).

Необхідно вивчити основні способи, що можуть бути застосовані в контексті протидії шахрайствам із боку керівництва страхових компаній (потенційними шахраями є клієнти та співробітники компанії), із боку клієнтів (потенційними шахраями є страховики та страхові агенти).

У межах семінарського заняття 4 після проведеного опитування студенти готують короткі виступи в ролях та обіграють можливі конфліктні ситуації (наприклад, клієнт звертається до страхової компанії з вимогою відшкодувати збитки, унаслідок страхової події; учасники: а) клієнт; б) представник страхової компанії).

Рекомендована література до семінарського заняття 4:
основна: [1; 5]; додаткова: [8; 22; 24; 41; 44; 45; 53 – 55; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Учасники страхового ринку та термінологія, що використовують у сфері страхування.

Виконання цього завдання проводять у два етапи. На першому етапі студенти знайомляться (пригадують) склад учасників страхового ринку, до яких належать: страховики (страхові компанії), страхувальники, страхові посередники (страхові або перестраховальні брокери та страхові агенти), професійні оцінювачі ризиків і збитків, органи контролю та нагляду за страховою діяльністю. Вони дають загальну характеристику кожного з учасників, їхнє місце та роль у страхуванні. На другому етапі викладач у довільному порядку роздає студентам картки із зазначенням термінів, які використовують у сфері страхування. До переліку таких термінів доцільно внести: страховий продукт, об'єкт страхування, страховий ризик, страховий випадок, страхову суму, страхове відшкодування, страховий платіж (страховий внесок, страхову премію), страховий тариф, страхову оцінку, обсяг страхової відповідальності, перестраховання, співстрахування, франшизу. Завданням студентів є встановлення змісту кожного із термінів та подальше його пояснення аудиторії. Після виконання цієї роботи викладач знову розподіляє картки із зазначенням термінів, які використовують у сфері страхування, між студентами, стежачи за тим, щоб кожний студент отримав іншу картку. Завданням

студентів є надання письмового визначення наведеного на картці терміну. Відповідь фіксують з одного боку аркуша паперу розміром 5×10 см, на зворотному боці такого аркуша студент наводить довільний чотиризначний шифр із метою забезпечення об'єктивності за подальшого оцінювання результатів його роботи. Результати цього завдання оцінюють студенти, які давали характеристику відповідному терміну на попередньому етапі, та викладач.

Завдання 2. Схеми легалізації кримінальних доходів у сфері страхування.

Метою цього завдання є знайомство студентів з окремими зі схем, які застосовують страховики та страхувальники задля легалізації кримінальних доходів. Викладач пропонує студентам, яких попередньо розподілили на групи, картки з назвами шахрайських схем за таким переліком: 1) укладання договору страхування за завищеною ціною; 2) "страховий відкат"; 3) шахрайське перестраховування; 4) використання страхової компанії для переведення грошей у готівку; 5) змова страховика та страхувальника. Завданням студентів є з'ясування сутності таких схем шляхом опрацювання літературних джерел із подальшою презентацією результатів проведеного дослідження та доведенням змісту кожної схеми до відома аудиторії. Назви схем, які розглядають, заздалегідь у довільному порядку зазначають на дошці. Презентації схем здійснюють студентські групи почергово без оголошення назви схеми, що є обов'язковою умовою цього завдання. Учасники презентацій мають здогадатися, про яку схему йдеться. На аркушах паперу 5×10 см кожний студент формує таблицю із зазначенням номера презентації (від 1 до 5) та відповідною їй назвою схеми. Назви схем зазначають студенти самостійно у процесі заслуховування презентацій. Після подання всіх презентацій та здійснення студентами свого вибору викладач збирає заповнені студентами аркуші, на зворотному боці яких кожний учасник зазначає чотиризначний шифр. Такі аркуші розподіляють між студентами для перевірки. Оголошують правильні відповіді за кожною позицією та підсумовують результати роботи студентів за принципом: одна правильна відповідь – один бал.

Завдання 3. Шахрайські дії злочинців на прикладі окремих видів страхування.

Метою цього завдання є підготовка студентськими колективами презентацій за такими темами (орієнтовний перелік): 1) шахрайства у сфері автострахування; 2) шахрайства у сфері страхування здоров'я та життя; 3) шахрайства у сфері майнового страхування; 4) шахрайства у сфері страхування відповідальності. Основними аспектами, які мають бути у презентації, є: загальна інформація про вибраний вид шахрайства; характеристика способів учинення шахрайства; визначення мотивів злочинців; наявна статистика за таким видом шахрайства; рекомендації до виявлення шахрайських задумів злочинців; способи протидії шахрайствам. Кожна презентація закінчується запитанням доповідачів до слухачів за вибраною ними формою (дати відповідь "так" чи "ні", дати власне бачення за запропонованою проблемою, тестове завдання тощо).

Завдання 4. Вибір страхової компанії для співпраці.

Метою цього завдання є знайомство з вимогами чинного законодавства до організації та діяльності страхових компаній; визначення критеріїв вибору надійної компанії.

Викладач у формі міні-лекції подає загальні вимоги українського законодавства щодо порядку створення та здійснення діяльності у сфері страхування. Зокрема, озвучено нормативні вимоги до мінімального розміру статутного капіталу, страхових резервів, запасу платоспроможності, характеризують загальні засади здійснення державного нагляду за страховою діяльністю в Україні. Додатково наведено статистику кількісних і якісних показників діяльності страхових компаній. Після прослуховування лекції студентам пропонують ознайомитися з діяльністю окремо взятих (на власний розсуд) страхових компаній, довести власну позицію щодо ступеня їх надійності, визначеного на підставі запропонованого студентами переліку показників. Для доповіді кожній групі студентів надають не більше від п'яти хвилин. Кожна доповідь закінчується обговоренням і визначенням обґрунтованості виконаних розрахунків та зроблених висновків. Після останньої презентації шляхом колективного голосування вибирають перелік найбільш ґрунтовних показників для оцінювання стабільності та надійності страхової компанії.

Завдання 5. Запобігання зловживанням із боку страховиків/страхувальників.

Метою цього завдання є вироблення моделі поведінки страхувальника та представника страхової компанії на різних етапах їхньої співпраці. Виконання завдання реалізують у формі рольової гри, учасниками якої є: страхувальник, представник страховика, інші особи (представники поліції, служби з надзвичайних ситуацій, закладів охорони здоров'я, інших компетентних органів). Студенти мають звернути увагу на зміст договорів страхування, хитрощі, до яких удаються компанії з тим, щоб унеможливити чи знизити ймовірність страхових виплат за такими договорами, окремо потрібно продемонструвати послідовність дій страхувальника в разі настання страхового випадку. Водночас необхідно навести заходи, яких буде вживати представник страхової компанії з тим, щоб упевнитися у відсутності шахрайського умислу в діях страхувальника, а також запропонувати комплекс заходів для отримання страхового відшкодування страхувальником від недобросовісної компанії.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні мотиви здійснення страхових шахрайств.
2. За якими ознаками класифікують злочини у сфері страхування?
3. Визначте можливі цілі здійснення злочинних дій страхувальниками.
4. Охарактеризуйте можливий перелік шахрайських дій страхових компаній.
5. У яких сферах страхового ринку найбільш поширене шахрайство? Обґрунтуйте свою думку.
6. Охарактеризуйте навички та психологічні риси професійних шахраїв на страховому ринку.
7. Назвіть індикатори, які дозволяють виявити наявність шахрайських схем на страховому ринку.
8. Опишіть основні заходи протидії страховим шахрайствам.
9. Як можна запобігти страховим шахрайствам?
10. Яка мета створення та які основні завдання діяльності громадських організацій із боротьби зі страховим шахрайством?

Тема 4. Протидія шахрайствам у діяльності підприємства

План семінарського заняття 5

1. Фінансові шахрайства на підприємствах та мотиви їхнього здійснення.
2. Шахрайські схеми, використовувані працівниками підприємств, та способи їхнього виявлення.
3. Шахрайства власників та вищого керівного складу суб'єктів господарювання та основні способи їхньої реалізації.
4. Шахрайства, учинювані партнерами та клієнтами: способи виявлення та боротьби з ними.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають з'ясувати особливості фінансових шахрайств на підприємствах реального сектору економіки, визначити передумови та мотиви їхнього здійснення за потенційними суб'єктами злочинних дій: наймані працівники підприємств, власники підприємств, клієнти, постачальниками й підрядники, управлінський персонал.

Потрібно ознайомитися з можливими схемами зловживань та шахрайств. Необхідно зупинитися на порядку здійснення крадіжок, підробок документів, участі у змовах з постачальниками чи клієнтами, підміні товарів. Варто навести приклади угод, які укладають із працівниками задля мінімізації зловживань, дати оцінку їхній дієвості.

Окремо потрібно дослідити особливості вчинення шахрайств власниками та вищим керівним складом суб'єктів господарювання, навести відомі приклади таких зловживань, описати їхні наслідки. Додатково потрібно зупинитися на питанні шахрайств із працевлаштуванням та нарахуванням доходів найманним працівникам.

Досліджуючи питання шахрайств із боку партнерів і клієнтів суб'єктів господарювання слід назвати їхні потенційні наслідки та можливі способи їхнього виявлення. На конкретних прикладах потрібно продемонструвати найдієвіші способи боротьби з такими різновидами зловживань.

Водночас обов'язково потрібно дослідити такі шахрайства з боку постачальників, як: підроблення документів, постачання бракованих товарів (продукції), співпраця на умовах попередньої оплати за відсутності реальних намірів контрагента до співпраці та такі типові шахрайства з боку клієнтів, як: неплатежі за поставлений товар, отримання оплати за невиконану роботу тощо.

У межах семінарського заняття 5 після проведеного опитування студенти попарно готують один одному завдання з конкретним прикладом шахрайств на підприємствах та пропонують дати рекомендації щодо їхньої ліквідації.

Рекомендована література до семінарського заняття 5:

основна: [1; 5]; додаткова: [18; 21; 40; 48; 61; 64; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Види шахрайств у підприємницькій діяльності.

Метою цього завдання є знайомство з видами шахрайств у підприємницькій діяльності. На першому етапі викладач пропонує студентам на аркушах паперу 5×10 см записати відомі та зрозумілі їм види шахрайств у процесі здійснення підприємницької діяльності. На виконання цієї роботи виділяють не більше від двох хвилин, після чого учасники тренінгу шифрують картки з відповідями та обмінюються ними між собою. Далі викладач пропонує студентам ознайомитися з інформацією на картках і висловити свою позицію щодо думки іншого студента. Після презентації інформації з усіх карток студенти обговорюють запропоновані думки та відкритим голосуванням обирають найкращу з них. Оголошують шифр картки, думки наведені у якій отримали найбільше голосів. Надалі викладач подає власну коротку презентацію найбільш відомих видів шахрайств, виходячи із суб'єкта шахрайських дій: 1) розтрата чи розкрадання з боку найманого працівника; 2) шахрайство з боку керівників або менеджерів; 3) афери з інвестиціями; 4) шахрайство з боку постачальників; 5) шахрайство з боку замовника або клієнта. Кожний із таких видів шахрайств детально обговорюють; студенти під керівництвом викладача визначають, чи називався даний вид шахрайства на першому етапі роботи. Робляться узагальнення та висновки.

Завдання 2. Ознаки шахрайських дій на підприємстві.

Метою цього завдання є визначення ознак, за якими можна судити про наявність шахрайських дій на підприємстві.

Викладач роздає студентським групам картки з характеристикою ознак, які можуть свідчити про наявність шахрайських дій на підприємстві. До переліку таких ознак доцільно, зокрема, внести: 1) необґрунтоване коливання цін за один і той самий звітний період; 2) відсутність первинних документів, облікових реєстрів, договірної документації; 3) наявність значних матеріальних винагород за звітний період; 4) наявність надмірних повернень товарів; 5) наявність анульованих продаж, безнадійних боргів; 6) наявність фактів нестач запасів; 7) багаторазові зміни в рядах вищої ланки управління і директорів; 8) надмірно ускладнену або нелогічну організаційну структуру; 9) роботу в галузях, пов'язаних із високим ризиком, і прихильність до високоризикованих операцій; 10) значні правочини з партнерами, що мають родинні зв'язки із цією компанією; 11) специфічні умови договорів, що укладають; 12) часту зміну основних контрагентів тощо.

Студентам слід обговорити запропоновані їм ознаки шахрайських дій, висловити власну думку щодо ймовірності зв'язку наведених фактів із реальними зловживаннями.

Завдання 3. Причини, що призводять до вчинення шахрайств на підприємстві, та способи запобігання корпоративним шахрайствам.

Викладач пропонує для чотирьох сформованих підгруп студентів зробити короткі повідомлення-презентації (до трьох хвилин) за такими темами:

- 1) причини, які призводять до вчинення шахрайств на підприємстві (тема для перших двох підгруп студентів);
- 2) способи запобігання корпоративним шахрайствам (тема для других двох підгруп студентів).

Презентації подає кожна команда окремо. На першому етапі розглядають першу тему. Після заслуховування обох команд студенти-слухачі мають оцінити якість обох презентацій шляхом таємного голосування. Вони підбивають підсумки, викладач стежить за об'єктивністю виставлення оцінок. Додатково після двох презентацій за першою темою доповідач пропонує сформованим підгрупам студентів, які в межах цього

етапу роботи були слухачами, стисло (переважно, у 3 – 10 словах) у письмовій формі визначити зміст викладеного матеріалу на розданих аркушах паперу розміром 5×10 см. На виконання цієї роботи виділяють не більше від однієї хвилини, після чого команди шифрують свої відповіді та через викладача передають їх капітанам команд-доповідачів. Останні фіксують інформацію з аркушів на дошці. Після презентації обох варіантів представники команд-доповідачів обговорюють запропоновані позиції та відкритим голосуванням обирають кращу з них. Доповідач оголошує шифр команди, думка якої отримала найбільше голосів. Таким чином, на першому підетапі першого етапу роботи слухачі оцінюють якість роботи команд, які презентували тему, а на другому – уже оцінюють роботу слухачів.

Аналогічним чином на другому етапі розглядають другу тему з подальшим оцінюванням якості поданих двома командами-конкурентами презентацій та подальшою характеристикою у стислій формі змісту викладеного матеріалу та оцінюванням результатів роботи слухачів. Викладач підсумовує результати роботи студентів, надає додаткову інформацію, що лишилася поза увагою студентів, у контексті тем, які розглядали.

Завдання 4. Афери роботодавців.

Метою цього завдання є знайомство студентів з основними прийомами, до яких удаються роботодавці-шахраї під час працевлаштування працівників, та вироблення рекомендацій, які дозволять потенційним претендентам на роботу не потрапити на гачок таких недобросовісних осіб.

На першому етапі викладач характеризує основні ознаки, за якими можна виявити нечесних роботодавців, наголошуючи на необхідності звертати увагу на: а) нюанси складеного оголошення про працевлаштування; б) особливості проведення очної зустрічі з роботодавцем чи спілкування з ним засобами зв'язку (телефоном, електронною поштою тощо); в) місце, у якому відбувається співбесіда; г) зміст трудового договору (контракту) тощо.

На другому етапі студентам пропонують ознайомитися з наявними в інтернет- чи друкованих джерелах пропозиціях працевлаштування,

знайти ті з них, що підпадають під характеристику оголошень, поданих недобросовісними працедавцями. Виступаючи з короткою (до двох хвилин) доповіддю кожній з команд студентів додатково пропонують поділитися досвідом працевлаштування (за його наявності), запропонувати власні способи убезпечення від роботодавців-шахраїв.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні мотиви вчинення шахрайських операцій на підприємствах.
2. Охарактеризуйте типові шахрайства, які вчинюють наймані працівники підприємств.
3. Які основні способи уникнення шахрайств із боку постачальників підприємства?
4. Назвіть та охарактеризуйте поширені види зловживань із боку менеджерів підприємств.
5. Наведіть приклади шахрайських дій вищого керівництва компаній.
6. Із якою метою працівники підприємства можуть вступати у змову з постачальниками та які наслідки це буде мати для суб'єкта господарювання?
7. Розкрийте складові кадрової безпеки підприємств.
8. У чому полягає сутність опосередкованого шахрайства?
9. Визначте роль внутрішнього аудиту в контексті виявлення помилок і шахрайств.
10. Яким є значення запобіжних заходів щодо фінансових зловживань?

Тема 5. Шахрайства з фінансовою звітністю, способи їхнього виявлення та запобігання їм

План семінарського заняття 6

1. Фальсифікація фінансової звітності : сутність, мотиви, ознаки.
2. Поширені способи фальсифікації фінансової звітності.
3. Економічні та інші наслідки шахрайств із фінансовою звітністю.
4. Методи запобігання шахрайствам із фінансовою звітністю.

5. Роль фінансового аналізу у виявленні фактів фальсифікацій у фінансовій звітності.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Готуючись до семінару, студенти повинні взяти до уваги, що перекручення фінансової звітності можуть бути результатом як помилок, так і шахрайства. Потрібно визначити сутність фальсифікацій, ознайомитися з їхніми класифікаціями. Окремо потрібно зупинитися на ознаках, які дозволяють побачити наявність свідомих викривлень у звітності, а також уміти назвати основні цілі та мотиви злочинців.

Слід ознайомитися з основними способами маніпуляцій, зокрема: змінення облікових записів і документів, незаконне привласнення активів, приховування або пропущення інформації про операції в документах, облікових записах, відображення в обліку незвичних операцій, неправильне використання облікової політики, неправильне оцінювання активів та неправильне їхнє списання, невідповідне відображення записів в обліку. Потрібно вміти назвати елементи бухгалтерського обліку, які призводять до маніпуляцій із фінансовою звітністю.

Студенти мають ознайомитися з основними наслідками фальсифікацій у звітності, продемонструвати втрати від цих операцій для контрагентів, установ фінансово-кредитної системи, акціонерів банку, держави та суспільства загалом. Необхідно ознайомитися з основними процедурами виявлення обману та помилок, якими, зокрема, є: зустрічна перевірка, документальне підтвердження, свідчення персоналу підприємства, арифметична перевірка.

Беручи до уваги наявні практичні знання у студентів, слід продемонструвати уміння використати дані бухгалтерського обліку, опрацьовані, унаслідок застосування методів та прийомів аналізу задля виявлення фактів шахрайства у фінансовій звітності.

У межах семінарського заняття 6 після проведеного опитування студенти, об'єднавшись у підгрупи, готують для своїх опонентів – студентів

інших підгруп – завдання на виявлення ознак фальсифікацій у звітності та пропонують їх відшукати.

Рекомендована література до семінарського заняття 6:

основна: [7]; додаткова: [13; 37; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Помилки та шахрайства у фінансовій звітності.

Метою цього завдання є з'ясування різниці між термінами "шахрайство" та "помилка".

На першому етапі викладач доводить до відома студентів, що перекручування, наявні у фінансовій звітності, можуть бути *навмисними* та *ненавмисними*. *Ненавмисними* перекручуваннями є арифметичні помилки або описки в первинних документах, облікових регістрах і фінансовій звітності; пропущення фактів та їхня неправильна інтерпретація; неправильне використання облікової політики. Такі перекручування вважають помилками. Дії *навмисного* характеру щодо неправильного відображення і подання даних обліку та звітності службовими особами й керівництвом підприємства є шахрайством. Викладач називає ознаки шахрайських дій, серед яких: маніпуляції обліковими записами та фальсифікації первинних документів, реєстрів обліку і звітності; навмисні зміни записів в обліку, які викривляють сутність фінансових і господарських операцій; неправильні оцінка активів і методи їхнього списання; пропускання або приховування записів чи документів; невідображення операцій; незаконне отримання в особисту власність грошово-матеріальних цінностей; невідповідні записи в обліку.

На другому етапі студентам пропонують дати власне тлумачення названим ознакам шахрайських дій на аркушах паперу розміром 5×10 см. На виконання цієї роботи виділяють не більше від двох хвилин, після чого учасники тренінгу шифрують картки з відповідями та обмінюються ними між собою. Далі викладач пропонує студентам ознайомитися з інформацією на картках і висловити свою позицію щодо думки іншого студента.

На третьому етапі студентам роздаються картки із прикладами перекручувань та пропонують ідентифікувати такі перекручування, як помилка чи шахрайство.

Приклади карток для формування завдань:

1) касиром видано гроші з каси за відсутності підпису керівника;

2) бухгалтером з розрахунків неправильно визначено залишок заборгованості контрагента перед підприємством, унаслідок невідображення факту реалізації за однією накладною;

3) бухгалтером завищено вартість наданої підрядником послуги на 1 500 грн;

4) головним бухгалтером за результатами здійсненої інвентаризації товарів на складі зараховано на витрати підприємства суму виявленої нестачі;

5) підсумкова сума за платіжною відомістю виявилася вищою від суми, отриманої шляхом накопичувального сумування доходів за кожним працівником;

6) бухгалтером неправильно визначено суми податку на додану вартість у рахунку-фактурі.

За результатами виконання завдання підбивають підсумки, роблять висновки.

Завдання 2. Індикатори виявлення фальсифікацій фінансової звітності.

Метою цього завдання є знайомство з переліком показників, які свідчать про наявність фальсифікацій у фінансовій звітності суб'єктів господарювання та виявлення нормативних відхилень фінансових індикаторів у фінансовій звітності реальних підприємств.

На першому етапі студентам пропонують відшукати методики, моделі, окремі показники чи групи показників, які використовують у сучасному світі для виявлення ознак перекручування показників фінансової звітності. За підсумками роботи студенти доповідають про здобуті результати, характеризують моделі, показники, визначають ступінь їхньої обґрунтованості.

На другому етапі студентам пропонують проаналізувати показники фінансової звітності реальних підприємств та виявити наявність можливих зловживань у їхній діяльності. Для такого дослідження пропонують використовувати карту нормативних відхилень фінансових індикаторів, розроблену Мессодом Бенішем (таблиця).

Карта нормативних відхилень фінансових індикаторів

Назви показників	Формули розрахунку*	Коментарі
1	2	3
Темп зростання виручки	$V_1 : V_0$, де V – обсяг виручки	Якщо темп зниження маржинального доходу більший від одиниці, то його частка у виручці від продажів скоротилася. Відповідно знизилася "якість" виручки і, як наслідок, погіршилися перспективи компанії на ринку. Водночас якщо виручка від продажів зростає (темп зростання виручки більший від одиниці), а частка маржинального доходу у виручці знижується, то маємо ознаки шахрайства у фінансовій звітності
Темп зниження частки маржинального доходу у виручці	$[(V_0 - C_0) : V_0] :$ $[(V_1 - C_1) : V_1]^*$, де V – обсяг виручки; C – собівартість продажів за звітний і попередній роки	
Темп зростання якості активів	$[(A_1 - ПА_1 - ЗВ_1) : A_1] :$ $[(A_0 - ПА_0 - ЗВ_0) : A_0]$, де A – сукупна величина активів на кінець періоду; $ПА$ – величина оборотних (поточних) активів станом на кінець періоду; $ЗВ$ – залишкова вартість основних засобів на кінець періоду	Якщо темп зростання якості активів перевищує одиницю, компанія, найімовірніше, збільшує частку необоротних активів у сукупному обсязі активів. Зростання необоротних активів, не пов'язане зі збільшенням вартості основних засобів, може свідчити про необґрунтовану капіталізацію витрат
Темп зростання оборотності дебіторської заборгованості	$(ДЗ_1 : V_1 : 365 \text{ дн.}) :$ $(ДЗ_0 : V_0 : 365 \text{ дн.})$, де $ДЗ$ – дебіторська заборгованість на кінець звітного періоду; V – виручка від продажів	В умовах стабільності або помірного зростання бізнесу цей показник залишатиметься приблизно на одному рівні. Про шахрайство може свідчити ситуація, коли оборотність дебіторської заборгованості різко зростає або знижується. У першому випадку великою є вірогідність маніпуляцій із виручкою від продажів, у другому – не можна виключити, що дебіторська заборгованість штучно завищується

1	2	3
Темп зростання частки витрат у виручці від продажів	$(CP_1 : V_1) : (CP_0 : V_0)$, де CP – собівартість реалізованої продукції, включаючи витрати на продаж за звітний період; V – виручка від продажів	Темп зростання частки витрат у виручці компанії не має істотно відрізнятися від темпів зростання продажів. Якщо ж темп зростання частки витрат, що припадають на виручку від продажів, істотно відхиляється від одиниці, то, найімовірніше, спотворюється або собівартість реалізованої продукції, або виручка
Темп зростання частки амортизаційних відрахувань	$(AM_1 : ПВ_1) : (AM_0 : ПВ_0)$, де AM – сума амортизаційних відрахувань; $ПВ$ – первісна вартість основних засобів на кінець періоду	Темп зростання частки амортизаційних відрахувань у звичайних умовах приблизно дорівнює одиниці. Отже, у разі різкої зміни цього показника можна зробити висновок про вірогідне шахрайство у фінансовій звітності
Темп зростання фінансового важеля	$(КЗ_1 : ВК_1) : (КЗ_0 : ВК_0)$, де $КЗ$ – величина кредиторської заборгованості на кінець періоду; $ВК$ – власний капітал на кінець періоду	Ринкова вартість акцій компанії залежить від величини фінансового важеля. Із метою підвищення ринкової вартості акцій, керівництво компанії може штучно занижувати рівень фінансового важеля, включаючи кредиторську заборгованість до складу прибутку. У таких випадках темпи зростання фінансового важеля будуть істотно коливатися

*У формулах індекс 1 означає звітний період, індекс 0 – минулий період.

Контрольні запитання

1. Поясніть сутність поняття "фальсифікація фінансової звітності".
2. Що має на меті фальсифікація фінансової звітності?
3. Охарактеризуйте основні способи фальсифікації фінансової звітності.
4. Як у цивільному праві розуміють поняття "нікчемний правочин"?
5. Назвіть та опишіть можливі нефінансові втрати від шахрайських дій зі звітністю.

6. Визначте основні методи викривлення інформації у Звіті про фінансовий стан підприємства.
7. Які чинники створюють умови для фальсифікації звітності?
8. У чому різниця між фальсифікацією та вуалюванням фінансової звітності?
9. Назвіть методи запобігання шахрайствам із фінансовою звітністю.
10. Якою є роль фінансового аналізу у виявленні фактів фальсифікації фінансової звітності?

Тема 6. Шахрайства в бюджетно-податковій сфері

План семінарського заняття 7

1. Особливості вчинення злочинів у бюджетно-податковій сфері.
2. Мотиви вчинення шахрайств особами, наділеними бюджетними повноваженнями.
3. Способи реалізації шахрайських задумів у бюджетно-податковій сфері.
4. Корупційні схеми у сфері публічних закупівель.
5. Способи боротьби з митним шахрайством.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають з'ясувати, що для бюджетної сфери характерно вчинення двох різновидів злочинів: 1) метою яких є збагачення за рахунок бюджетних коштів, державного і комунального майна; 2) які вчиняють з іншою метою. Надалі потрібно дати загальну характеристику та визначити способи шахрайств у бюджетній сфері, виокремивши шахрайства, учинювані особами, наділеними бюджетними повноваженнями та шахрайства розпорядників та отримувачів бюджетних коштів. Окремо слід зупинитися на мотивах учинення шахрайств та назвати найпоширеніші прийоми їхнього вчинення.

Досліджуючи питання способів реалізації шахрайських задумів доцільно приготувати приклади реальних шахрайств, описати механізм їхньої реалізації.

Окремої уваги заслуговує дослідження сфери публічних закупівель. Доцільно ознайомитися з обсягами коштів, зосереджених на ринку публічних закупівель, продемонструвати мотиви учасників цього ринку до вчинення шахрайських дій і зловживань, назвати документи, якими регулюють здійснення публічних закупівель в Україні, визначити переваги та недоліки системи закупівель ProZorro, назвати основні напрями подальшого вдосконалення системи протидії шахрайствам і зловживанням у сфері публічних закупівель

Необхідно також ознайомитися із сутністю й особливостями митного шахрайства, дослідити можливі шахрайства з боку експортерів та імпортерів, продемонструвати приклади таких шахрайств і наслідки для шахраїв. Окремо потрібно продемонструвати найдієвіші способи боротьби із шахраями.

У межах семінарського заняття 7 після проведеного опитування студенти готують інформацію щодо статистики зловживань і правопорушень у бюджетно-податковій сфері та подають результати проведених досліджень.

Рекомендована література до семінарського заняття 7:

основна: [1; 5]; додаткова: [11; 15; 17; 27; 33; 36; 43; 46; 50; 58; 60; 62; 65 – 67; 72 – 73].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Податкові шахрайства. Схеми ухилення від оподаткування.

Метою даного завдання є підготовка студентськими колективами презентацій за такими темами (орієнтовний перелік): 1) тіньова економіка та її тенденції в Україні; 2) ухилення від сплати податків шляхом використання офшорних зон; 3) способи та наслідки зловживань на митниці; 4) конвертаційні центри та механізм їхнього функціонування; 5) зловживання спрощеною системою оподаткування; 6) податкові шахрайства у сфері податку на додану вартість. У презентації доцільно дати загальну характеристику шахрайської схеми, назвати способи вчинення шахрайства; визначити мотиви злочинців; навести наявну статистику за таким видом шахрайства; надати рекомендації до виявлення шахрайських

задумів злочинців; способи протидії шахрайствам. Кожна презентація закінчується запитанням доповідачів до слухачів за вибраною ними формою (дати відповідь "так" чи "ні", дати власне бачення за запропонованою проблемою, тестове завдання тощо).

Завдання 2. Контрольні заходи органів бюджетного та податкового контролю в контексті виявлення та протидії шахрайствам.

Метою завдання є ознайомлення студентів із результатами роботи органів державного контролю за дотриманням бюджетного і податкового законодавства, аналіз виявлених порушень та заходів, ужитих щодо порушників, виявлення обсягів незаконно використаних коштів, зокрема через шахрайські дії.

Викладач пропонує для чотирьох сформованих груп студентів підготувати короткі повідомлення-презентації (до трьох хвилин) про результати контрольної діяльності протягом останніх кількох років таких державних органів, як: 1) Рахункова палата; 2) Державна казначейська служба України; 3) Державна аудиторська служба України; 4) Державна фіскальна служба України.

За результатами роботи студенти шляхом голосування визначають кращу презентацію, викладач підсумовує результати роботи команд.

Завдання 3. Навантаження на фонд оплати праці та шахрайства підприємців у сфері нарахування та виплати доходів найманим працівникам.

Метою завдання є обчислення наявного навантаження на фонд оплати праці суб'єктів господарювання, визначення причин та наслідків приховування роботодавцями доходів найманих працівників.

Викладач зазначає, що податкові шахрайства як один із найзухваліших видів злочинів у світовій практиці, не є, проте, об'єктом кримінального та адміністративного права в Україні. Він називає причини, через які суб'єкти господарювання вдаються до приховування доходів найманих працівників, демонструє показники рівня навантаження на фонд оплати праці в Україні та окремих європейських країнах, аналізує рівень скорочення навантаження на фонд оплати праці в Україні із 2016 р., унаслідок змін у чинному законодавстві.

На першому етапі студентам пропонують в індивідуальному порядку запропонувати алгоритм розрахунку навантаження на фонд оплати праці. На виконання цього завдання виділяють 15 хв., після закінчення яких студенти обмінюються зробленими та зафіксованими на окремих аркушах розрахунками. Відбувається знайомство з думками інших учасників, за яким слідує обговорення та визначення правильного алгоритму виконання розрахунків.

На другому етапі студентам пропонують назвати заходи, до яких вдається держава з тим, щоб вирішити проблему використання тіньових розрахунків із заробітної плати з працівниками.

За результатами обговорення роблять висновок про необхідність у подальшому посиленні боротьби із шахраями з одночасним запуском дійсно ефективної, прозорої та максимально зрозумілої системи соціального та пенсійного страхування, запровадження обов'язкового медичного страхування, створення фіскального режиму, за якого платити податки стане вигіднішим і безпечнішим, аніж приховувати їх від держави.

Завдання 4. Зловживання у сфері здійснення публічних закупівель.

Метою цього завдання є знайомство з особливостями здійснення закупівель за бюджетні кошти, відшукування можливих вузьких місць і зловживань зацікавлених осіб та учасників закупівель.

Викладач надає студентам інформацію про базові норми законодавства у сфері публічних закупівель. Далі студентів розподіляють на три підгрупи й обговорюють із ними зміст презентацій щодо особливостей та умов застосування окремих процедур закупівлі: 1) відкритих торгів; 2) конкурентного діалогу; 3) переговорної процедури закупівлі. Теоретичну інформацію має бути доповнено фактичними прикладами застосування відповідної процедури закупівлі шляхом знайомства учасників тренінгу з документацією конкурсних торгів, протоколами розкриття пропозицій конкурсних торгів, цінових пропозицій, кваліфікаційних пропозицій, звітами про результати здійснення процедури закупівлі. Студенти мають з'ясувати правомірність застосування учасниками торгів відповідних процедур закупівлі, ознайомитися з методикою оцінювання та критеріями пропозицій конкурсних торгів, обґрунтувати вибір переможця. Джерелом інформації має бути офіційний загальнодержавний веб-портал "Державні

закупівлі" (<https://tender.me.gov.ua>), авторизовані електронні майданчики системи ProZorro, зокрема: Prom.UA (<http://zakupki.prom.ua>); Держзакупівлі.онлайн (<https://www.dzo.com.ua>); SmartTender (<https://smarttender.biz>) тощо.

Контрольні запитання

1. Визначте особливості вчинення шахрайств у бюджетно-податковій сфері.
2. Назвіть можливі зловживання з боку осіб, наділених бюджетними повноваженнями.
3. Охарактеризуйте методи корупції у сфері публічних закупівель.
4. Опишіть основні схеми зловживань у сфері публічних закупівель.
5. Як знизити ризики шахрайських дій розпорядників бюджетних коштів?
6. Назвіть та стисло опишіть відомі схеми ухилення від сплати податків і зборів.
7. Які наслідки тягнуть за собою шахрайства з нарахуванням і сплатою податків? Назвіть основні способи їхнього виявлення.
8. Як та з якою метою здійснюють маніпуляції із заробітними платами найманих працівників підприємств?
9. Наведіть приклади махінацій із податком на додану вартість.
10. У чому полягає митне шахрайство та які є способи боротьби із цим явищем?

Тема 7. Шахрайства, учинені способом створення фінансової піраміди

План семінарського заняття 8

1. Сутність фінансової піраміди та цілі її створення.
2. Історія виникнення та розвитку фінансових пірамід.
3. Способи розпізнавання фінансових пірамід.
4. Основні способи реалізації злочинних намірів організаторів фінансових пірамід.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають з'ясувати, що становить фінансова піраміда як спосіб шахрайства, звернувши увагу на те, що головною особливістю піраміди є відсутність реалізації матеріального продукту в обмін на фінансові кошти. Потрібно дослідити історію виникнення та розвитку фінансових пірамід, охарактеризувати мету її створення.

Слід згадати про першу авантюру у формі бізнесу на цибулинах тюльпанів, назвати основних послідовників таких шахрайських схем. Окремо слід уміти визначати предмет шахрайства, головні та додаткові ознаки фінансової піраміди. Доцільно навчитися також ідентифікувати операції з фінансовими активами, що не є фінансовою пірамідою. На підставі аналізу літератури студенти мають виокремити для себе основні способи, які дозволяють розпізнавати фінансові піраміди.

Додатково слід ознайомитися та вміти давати характеристику основним злочинним технологіям заволодіння коштами: створення суб'єктів господарювання або набуття права на створені суб'єкти; здійснення розвідувальних заходів; організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності злочинної групи; залучення нових учасників фінансової піраміди; застосування психологічного впливу на громадян. Потрібно дослідити основні способи реалізації злочинних намірів організаторів фінансових пірамід і навести конкретні приклади із сучасності чи минулого.

У межах семінарського заняття 8 студентів розподіляє викладач на дві групи: студенти кожної із груп по черзі ставлять запитання своїм опонентам. Результати роботи оцінюють за кількістю поставлених кожним студентом питань та кількістю наданих правильних відповідей.

Рекомендована література до семінарського заняття 8:

основна: [2 – 4]; додаткова: [9; 10; 12; 26; 28; 32; 52; 59; 69; 72].

План семінарського заняття 9

1. Особливості діяльності "чесних" і замаскованих фінансових пірамід.
2. Багаторівневі фінансові піраміди: сутність та принципи роботи.

3. Схема діяльності фінансових пірамід за принципом Чарльза Понці.
4. Економічні, соціальні й інші наслідки створення та діяльності фінансових пірамід.
5. Способи захисту від шахрайств у формі фінансових пірамід.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають узяти до уваги, що фінансові піраміди можуть бути: а) чесними та б) замаскованими. Потрібно розібратися з особливостями кожного з названих підтипів пірамід та зробити їхню порівняльну характеристику. Необхідно навчитися ідентифікувати замасковані піраміди, зокрема, піраміди, які працюють під виглядом макрофінансових організацій, кредитно-споживчих організацій та ломбардів; організації, що пропонують послуги з рефінансування боргів фізичних осіб перед кредитними установами; псевдопрофесійні учасники фінансового ринку.

Потрібно ознайомитися із принципами роботи багаторівневих фінансових пірамід, зупинитися на питаннях розподілу прибутків між учасниками піраміди, можливості отримання реальних вигод від участі в пірамідах та ймовірності втрат.

Студенти мають вивчити економічні та соціальні наслідки діяльності фінансових пірамід, способи захисту від них. Додатково потрібно окреслити роль держави в захисті громадян та фінансової системи від фінансових пірамід. Із використанням конкретних прикладів необхідно продемонструвати результати діяльності окремих фінансових пірамід як в Україні, так і в інших країнах. Слід проаналізувати альтернативні способи захисту від фінансових пірамід та скласти їхній рейтинг від найбільш до найменш дієвих.

У межах семінарського заняття після проведеного опитування студенти презентують інформацію про особливості, умови та наслідки діяльності фінансових пірамід. Кількість студентів у підгрупах, які готують презентацію, становить 4 – 5 осіб.

Рекомендована література до семінарського заняття 9:

основна: [2 – 4]; додаткова: [9; 10; 12; 26; 28; 32; 52; 59; 69; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Визначення сутності та особливостей діяльності фінансових пірамід.

На першому етапі викладач роздає студентам аркуші паперу розміром 5×10 см та пропонує дати власне визначення сутності фінансової піраміди. На виконання цієї роботи виділяють не більше від однієї хвилини, після чого учасники тренінгу шифрують картки з відповідями та обмінюються ними між собою. Далі викладач пропонує студентам ознайомитися з інформацією на картках і висловити свою позицію щодо думки іншого студента. Після презентації інформації з усіх карток студенти обговорюють запропоновані позиції та відкритим голосуванням обирають найкращу з них. Оголошують шифр картки, думка наведена у якій отримала найбільше голосів.

На другому етапі студентів розподіляють за групами та готують рисунок, який відображає сутність і зміст фінансової піраміди. Презентацію рисунків здійснюють команди по чергово. Відбувається голосування та визначають команду-переможця.

На третьому етапі студенти визначають наслідки створення та існування фінансових пірамід, називають найвідоміші фінансові піраміди, створені в різні часи в різних країнах.

Завдання 2. Характеристика окремих фінансових пірамід

Метою цього завдання є підготовка студентськими колективами презентацій однієї з відомих фінансових пірамід. Основними аспектами, які мають бути у презентації, є: історія створення піраміди, її особливості, інформація про засновників, наслідки створення піраміди для учасників, держави та організаторів. Кожну презентацію закінчують запитаннями доповідачів до слухачів за вибраною ними формою (дати відповідь "так" чи "ні", дати власне бачення за запропонованою проблемою, тестове завдання тощо).

Контрольні запитання

1. Розкрийте історію виникнення фінансових пірамід.
2. Що становить фінансова піраміда як юридична категорія?

3. За якими ознаками можна розпізнати фінансову піраміду?
4. Які операції з фінансовими активами не вважають фінансовою пірамідою?
5. Назвіть технології заволодіння коштами громадян способом фінансової піраміди.
6. Що становить багаторівнева фінансова піраміда?
7. Поясніть особливості фінансової піраміди Понці.
8. У чому полягає суспільна небезпека створення фінансових пірамід?
9. Наведіть приклади найвідоміших у світі інвестиційних схем.
10. Якою є роль держави та державних органів у захисті від фінансових пірамід?

Тема 8. Відповідальність за вчинення шахрайств

План семінарського заняття 10

1. Відповідальність за вчинення шахрайств за нормами Кримінального кодексу України
2. Кримінальне законодавство розвинених країн світу в контексті встановлення відповідальності за вчинення шахрайств.
3. Відповідальність за злочини в бюджетно-податковій сфері.
4. Шляхи вдосконалення українського законодавства в контексті посилення ефективності боротьби із шахрайствами.

Методичні рекомендації до роботи на семінарському занятті

Підготовка студентів до семінарського заняття передбачає вивчення конспекту лекцій, а також опрацювання рекомендованої літератури. Доцільно також узяти до уваги подані далі рекомендації.

Студенти мають з'ясувати відповідальність за вчинення шахрайств, передбачену чинним законодавством України. Для цього необхідно ознайомитися з нормами ст. 190 – 193 Кримінального кодексу України. Слід з'ясувати критерії встановлення відповідальності та передбачені форми покарання, окремо зупинитися на таких різновидах відповідальності, як: відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами, відповідальність за фальсифікацію звітності, відповідальність за ухилення від сплати обов'язкових платежів, відповідальність за незаконні дії у сфері бюджету.

Необхідно ознайомитися з особливостями іноземного законодавства в питаннях відповідальності за вчинення шахрайств та вивчити наявний досвід окремих країн світу в цьому питанні. Це можна зробити, аналізуючи законодавство таких країн або вивчаючи дослідження, зроблені фахівцями в цьому контексті. Окремо потрібно зробити порівняльний аналіз кримінального законодавства України та міжнародного кримінального законодавства в контексті шахрайства. Слід також проаналізувати встановлену відповідальність за злочини в бюджетно-податковій сфері, навести приклади конкретних порушень та зловживань, з'ясувати їхні наслідки.

На підставі виконаної роботи студенти мають запропонувати потенційні шляхи удосконалення українського законодавства в контексті посилення ефективності боротьби із шахрайствами.

У межах семінарського заняття після проведеного опитування студенти за сформованими підгрупами дають власні рекомендації до можливих змін українського законодавства щодо встановлення відповідальності за шахрайства.

Рекомендована література до семінарського заняття 10:

основна: [6]; додаткова: [14; 16; 25; 29 – 31; 34; 49; 56; 63; 65; 67; 68; 70; 72].

Завдання для інтерактивної роботи

Завдання 1. Відповідальність, передбачена законодавством іноземних держав за вчинення шахрайств.

Метою цього завдання є підготовка студентськими колективами повідомлення про відповідальність, передбачену законодавством іноземних держав, зокрема, Великої Британії (студенти першої групи), Франції (студенти другої групи), США (студенти третьої групи), Німеччини (студенти четвертої групи), Росії (студенти п'ятої групи) за вчинення шахрайств. Основними аспектами, які мають бути в повідомленні, є: статті, за якими передбачена відповідальність, наявність досвіду покарання за вчинені правопорушення. Кожну презентацію закінчують запитаннями доповідачів до слухачів за вибраною ними формою (дати відповідь "так" чи "ні", дати власне бачення за запропонованою проблемою, тестове завдання тощо).

Завдання 2. Шахрайства, висвітлені у світовому кінематографі.

Метою цього завдання є підготовка студентськими колективами короткої презентації фільму, у якому висвітлено діяльність шахраїв-одинаків чи шахрайських угруповувань. У переліку таких фільмів можуть, бути, зокрема, "Клуб мільярдерів" (оригінальна назва Billionaire boys club, США, 2018, режисери Дж. Кокс та К. Мавзнер), "Спіймай мене, якщо зможеш" (оригінальна назва Catch me if you can, США, 2002, режисер С. Спілберг), "Ілюзія обману" (англ. назва Now you see me, Франція та США, режисер Л. Летер'є). Основними аспектами, які мають бути у презентації, є: реалістичність сюжету (побудова на реальних чи вигаданих подіях), сутність реалізованої шахрайської схеми, її учасники, наслідки злочинної діяльності, наявність у фільмі факту покарання винних тощо). Кожну презентацію закінчують інтерактивною роботою з аудиторією.

Завдання 3. Підсумовування результатів роботи студентів під час опанування навчальної дисципліни "Протидія фінансовим шахрайствам", характеристика набутих знань, умінь, навичок.

Завдання виконують наприкінці заняття. Студентам пропонують подумати та визначити теми чи окремі питання навчальної дисципліни, які найбільше їм запам'яталися. Одночасно студенти зазначають що саме виявилося для них найбільш цікавим (складним, неочікуваним, новим, важливим, незрозумілим тощо). Після цього зафіксовану студентами інформацію оголошують вголос одним із найбільш активних учасників. За результатами прочитаної інформації викладач підбиває остаточні підсумки роботи студентів, характеризує основні компетентності, набуті ними.

Контрольні запитання

1. Назвіть статті Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за вчинення шахрайств.

2. Визначте основні віхи в історичному розвитку кримінальної відповідальності за шахрайство.

3. Охарактеризуйте визначені чинним законодавством форми відповідальності за ухилення від сплати обов'язкових платежів та махінації у сфері бюджету.

4. Якими можуть бути наслідки виявлення контрольними органами фальсифікацій фінансової звітності суб'єктів господарювання?

5. Опишіть основні тенденції розвитку кримінального права Англії щодо відповідальності за шахрайства.

6. Зробіть порівняльний аналіз кримінального законодавства України та міжнародного кримінального законодавства в контексті шахрайства.

7. Охарактеризуйте основні положення про кримінальну відповідальність за фінансові шахрайства у США.

8. Проаналізуйте норми, що регулюють кримінально-правові заходи впливу на шахраїв у законодавстві Німеччини та Франції.

9. Охарактеризуйте наявні статистичні дані щодо притягнення до відповідальності за вчинення фінансових шахрайств в Україні та світі.

10. Які прогалини в українському законодавстві, на вашу думку, не дозволяють ефективно протидіяти виникненню й діяльності фінансових пірамід та інших шахрайських схем?

Рекомендована література

Основна

1. Калюжний А. В. Шахрайство з фінансовими ресурсами / А. В. Калюжний. – Одеса : Приста, 2014. – 215 с.

2. Катасонов В. Золотой лохотрон. Новый мировой порядок как финансовая пирамида / В. Катасонов. – Москва : Алгоритм, 2013. – 288 с.

3. Князев С. М. Розслідування шахрайства, вчиненого способом фінансової піраміди : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С. М. Князев; Держ. податк. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2012. – 190 с.

4. Лежава А. Крах денег или как защитить сбережения в условиях кризиса / А. Лежава. – Москва : Книжный мир, 2010. – 288 с.

5. Лученок А. И. Мошенничество в бизнесе / А. И. Лученок. – Минск : Амалфея, 1997. – 272 с.

6. Савченко А. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство в Україні та за кордоном : порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. – Київ : Вид-во ТОВ "НВП "Інтерсервіс", 2013. – 216 с.

7. Сотникова Л. В. Мошенничество с финансовой отчетностью: выявление и предупреждение / Л. В. Сотникова. – Москва : Изд-во "Бухгалтерский учет", 2011. – 208 с.

Додаткова

8. Андрущенко Л. В. Страхове шахрайство при здійсненні експортно-імпортних операцій / Л. В. Андрущенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 16. – С. 251–257.

9. Банах С. Шахрайство, вчинене способом фінансової піраміди (українські реалії) / С. Банах, А. Немоскальов // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Випуск 3 (7). – С. 74–77.

10. Белицкий В. Ю. Криминалистические аспекты предварительного расследования и судебного разбирательства мошенничеств, совершенных по принципу "финансовых пирамид" : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. Ю. Белицкий; Томский гос. ун-т. – Томск, 2008. – 239 с.

11. Бесчастный В. Н. Бюджетное возмещение и махинации с НДС : учеб. пособ. для вузов / В. Н. Бесчастный, В. И. Лазуренко; Донец. юрид. ин-т. – Донецк : Норд-Пресс, 2008. – 689 с.

12. Бобров Є. А. Аналіз діяльності неконтрольованих інвестиційних схем / Є. А. Бобров // Фінанси України. – 2013. – № 4. – С. 98–105.

13. Брюханов М. Ю. Фальсификация финансовой отчетности : обнаружение и предотвращение : – дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.12 / М. Ю. Брюханов; Финансовая академия при Правительстве Российской Федерации. – Москва, 2009. – 198 с.

14. Васи́линчук В. І. Удосконалення кримінальної відповідальності за злочини у сфері державних закупівель / В. І. Васи́линчук, В. Р. Сли́венко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 112–119.

15. Голютяк-Пенкальська М. В. Податкові шахрайства у сфері ПДВ і способи боротьби з ними у країнах Європейського Союзу / М. В. Голютяк-Пенкальська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2016. – Вип. 40, т. 1. – С. 140–144.

16. Дикий О. В. Недосконалість законодавчого регулювання відносин у сфері обороту житлової нерухомості в Україні як фактор породження і самовідтворення злочинності у вказаній сфері / О. В. Дикий // Молодий вчений. – 2016. – № 1 (28), ч. 2. – С. 40–43.

17. Додін Є. В. Митна злочинність: поняття та структура / Є. В. Додін // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. – С. 361–375.

18. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко та ін. – Київ : МФСА, 2012 – 226 с.

19. Ємельянов М. В. Об'єктивна та суб'єктивна сторона шахрайства / М. В. Ємельянов // Форум права. – 2012. – № 3. – С 184–189.
20. Ємельянов М. В. Поняття та види шахрайства за кримінальним кодексом України / М. В. Ємельянов // Право і суспільство. – 2011. – № 6. – С. 164–168.
21. Ємельянова В. М. Енциклопедія починаючого підприємця: Практичні рекомендації. – Москва : Бук-прес. – 2016. – 816 с.
22. Жилкина М. С. Страховое мошенничество: Правовая оценка, практика выявления и методы пресечения / М. С. Жилкина. – Москва : Волтерс Клувер, 2005. – 192 с.
23. Зубок М. І. Протидія шахрайству в системі економічної безпеки банку / М. І. Зубок, С. М. Яременко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 191–202.
24. Калюжний Р. А. Окремі питання протидії шахрайству у сфері страхування / Р. А. Калюжний, В. Д. Гавловський, І. Г. Андрущенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 57–68.
25. Каменський Д. В. Фінансове шахрайство у США: деякі питання кримінальної відповідальності / Д. В. Каменський // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 379–385.
26. Князєв С. М. Фінансова піраміда: поняття та криміналістичні ознаки / С. М. Князєв // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 204–211.
27. Коваленко П. М. Про деякі проблеми сплати податків, боротьби з шахрайством у сфері нотаріату, впорядкування платежів та декриміналізацію справляння плати при вчиненні нотаріальних дій / П. М. Коваленко // Юридична наука. – 2014. – № 9. – С. 41–47.
28. Крейнин В. Конец утопии. Взлет и крах финансовой пирамиды / В. Крейнин. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 183 с.
29. Кришевич О. В. Відповідальність за шахрайство у кримінальному праві Англії / О. В. Кришевич // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки". – 2014. – Вип. 2, т. 4. – С. 29–34.
30. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство за законодавством Франції та Німеччини / О. В. Кришевич // Право і суспільство. – 2014. – № 6.1 (2). – С. 273 – 277.
31. Кришевич О. В. Шахрайство: порівняльний аналіз кримінального законодавства України та міжнародного кримінального законодавства / О. В. Кришевич // Юридичний вісник. – 2010. – № 2 (15). – С. 76–80.

32. Кротков А. П. Все великие аферы, мошенничества и финансовые пирамиды: от Калиостро до Мавроди / А. П. Кротков. – Москва : Русь-Олимп, 2010. – 256 с.

33. Кучерова Г. Ю. Закордонний досвід стратегічного розвитку податкової свідомості громадян європейської спільноти / Г. Ю. Кучерова // Управління економікою: теорія та практика. – 2015. – № 7. – С. 271–280.

34. Левшиц Д. Ю. Уголовная ответственность за финансовое мошенничество по законодательству России и зарубежных стран : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Д. Ю. Левшиц ; Моск. гос. лингвистический ун-т. – Москва, 2007. – 217 с.

35. Маковоз О. С. Система захисту інформації платіжних карт в Україні / О. С. Маковоз, Т. С. Передерій, А. Ю. Чмирь // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія "Економічні науки". – 2017 – № 12. – С140–150.

36. Меденцев А. М. Способи вчинення злочинів у сфері державних закупівель / А. М. Меденцев // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. – 2015. – № 1151, вип. 19. – С. 205–208.

37. Мельник З. Ю. Баланси підприємств та їх фальсифікації: історичний аспект / З. Ю. Мельник // Бізнес Інформ. – 2015. – № 2. – С. 53–57.

38. Мельник С. С. Класифікація фінансового шахрайства в комерційному банку / С.С. Мельник // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". – 2017. – Вип. 23, ч. 3. – С. 89–92.

39. Мельник С. С. Сутність фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2006. – Вип. 6, ч. 2. – С. 91–95.

40. Михальчишина Л. Г. Внутрішній аудит у запобіганні помилок і шахрайства на підприємстві / Л. Г. Михальчишина, В. В. Калашник // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 2 (64). – С. 94–99.

41. Носенко М. С. Шахрайство в сфері автострахування та методи боротьби з ним / М. С. Носенко, Л. Г. Мочона // Економіка та держава. – 2012. – № 5. – С. 113–115.

42. Особливості розслідування шахрайств, учинених у сфері функціонування електронних розрахунків : метод. реком. / А. І. Анапольська, В. В. Коваленко, Р. В. Корякін та ін. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 56 с.

43. Пашко П.В. Митна складова в системі економічної безпеки держави / П. В. Пашко, О. І. Скороход // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 101–105.
44. Пластун В. Л. Проблеми страхового шахрайства та практика його уникнення / Л. В. Пластун // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Вип. 254. В 6-ти т. Т. 2. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – С. 477–488.
45. Приказюк Н. В. Зарубіжний досвід організації боротьби з шахрайством у страховій системі / Н. В. Приказюк // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка". – 2016. – Вип. 2 (30). – С. 98–102.
46. Проблеми удосконалення законодавства та практики протидії податковим злочинам : монографія / А. В. Головач та ін. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. – 200 с.
47. Рац О. М. Дослідження особливостей організації фрод-моніторингу в системі управління економічною безпекою банку / О. М. Рац // Комунальне господарство міст. – 2016. – Вип. 127. – С. 33–38.
48. Скібіцький О. М. Організація бізнесу. Менеджмент підприємницької діяльності : навч. посіб. / О. М. Скібіцький, В. В. Матвєєв, Л. І. Скібіцька. – Київ : Кондор, 2011. – 912 с.
49. Тарасова О. В. Удосконалення законодавства щодо кримінальної відповідальності за шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 Кримінального кодексу України) / О. В. Тарасова // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 72. – С. 481–488.
50. Філоненко Г. Г. Міжнародне співробітництво при розслідуванні ухилення від сплати податку на прибуток / Г. Г. Філоненко // Європейські перспективи. – 2013. – № 10. – С. 162–169.
51. Чернишов Г. М. До питання визначення фінансового шахрайства / Г. М. Чернишов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право". – 2014. – Вип. 26. – С. 230–234.
52. Чернявський С. С. Законодавче забезпечення протидії створенню в Україні "фінансових пірамід" / С. С. Чернявський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С.3–13.
53. Шервадзе Л. Шахрайство та протидія йому у сфері страхування життя. Методи протидії шахрайству на ринку страхових послуг / Л. Шервадзе : Мат-ли Українського семінару-практикуму, у м. Київ, 11 лютого 2011 року. – Київ, 2011. – С. 65–69.

54. Шірінян Л. В. Страхове детективне агентство як необхідний елемент механізму безпеки і протидії страховому шахрайству / Л. В. Шірінян // Економіка та право. – 2012. – № 1. – С. 143–148.

55. Шірінян Л. В. Страхове шахрайство – економіко-правові аспекти, індикатори і шляхи боротьби / Л. В. Шірінян // Економіка і право. – 2010. – № 3. – С. 148–153.

56. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ю. Л. Шуляк ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2011. – 275 с.

57. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність і покарання за шахрайство в республіці Індія: зарубіжний досвід / Ю. Л. Шуляк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6-1, т. 2. – С. 178–180.

58. Ямненко Т. М. Зловживання правом у бюджетних правовідносинах / Т. М. Ямненко // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 6. – С. 249–251.

59. Ярмоленко Ю. В "Фінансова піраміда" як юридична та економічна категорія / Ю. В. Ярмоленко // Наше право. – 2014. – № 1. – С. 181–185.

Інформаційні ресурси

60. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р.– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

61. Гарнага Є. В. Розробка комплексної програми дій для боротьби з шахрайством на підприємстві [Електронний ресурс] / Є. В. Гарнага // Ефективна економіка. – 2011. – № 8. – Режим доступу : <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=662>.

62. Звіт про методи боротьби з корупцією у сфері державних закупівель: передовий міжнародний досвід [Електронний ресурс] / А. Каліна, В. Дерев'янкін, С. Брун-Нільсен та ін. – 2015. – Режим доступу: <http://eupublicprocurement.org.ua>.

63. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

64. Одарюк А. Корупція в бізнесі : схеми відкатів [Електронний ресурс] / А. Одарюк. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/215511/koruptsiya-v-biznesi-shemy-vidkativ>.

65. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
66. Офіційний веб-сайт Державної аудиторської служби України. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua>.
67. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>.
68. Практика розгляду судами справ про злочини проти власності: узагальнення, підготовлене суддею Верховного Суду України С. М. Міщенком і головним консультантом управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України В. В. Антощуком. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>.
69. Про заборону фінансових пірамід в Україні [Електронний ресурс] : проект Закону України від 02.04.2013 р. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52411&pf35401=316904>.
70. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
71. Семчук І. В. Консолідована фінансова звітність групи підприємств: організаційно-методичні засади формування і контролю [Електронний ресурс] : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08:00:04 / І. В. Семчук; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2010. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/3669/1/dis%20%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>.
72. Юшко С. В. Протидія фінансовим шахрайствам [Електронний ресурс] : опорний конспект лекцій / С. В. Юшко. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/enrol/index.php?id=3888>.
73. Юшко С. В. Фінансові шахрайства і зловживання у сфері публічних закупівель та способи протидії їм [Електронний ресурс] / С. В. Юшко // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2018, вип. 21. – С. 118–125. – Режим доступу : <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/128048/132657>.

Зміст

Вступ.....	3
Методичні рекомендації до роботи на семінарських заняттях	4
Тема 1. Сутність шахрайства та його ознаки	4
Тема 2. Фінансові шахрайства в банківській сфері та способи протидії їм.....	7
Тема 3. Фінансові шахрайства у сфері страхування.....	13
Тема 4. Протидія шахрайствам у діяльності підприємства	18
Тема 5. Шахрайства з фінансовою звітністю, способи їхнього виявлення та запобігання їм.....	22
Тема 6. Шахрайства в бюджетно-податковій сфері.....	28
Тема 7. Шахрайства, учинені способом створення фінансової піраміди	32
Тема 8. Відповідальність за вчинення шахрайств	36
Рекомендована література.....	39
Основна	39
Додаткова	40
Інформаційні ресурси	44

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВИМ ШАХРАЙСТВАМ

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів усіх спеціальностей
другого (магістерського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Юшко** Сергій Васильович

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *Н. В. Грінченко*

План 2020 р. Поз. № 30 ЕВ. Обсяг 47 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*